

Literature is the basis of education and recreation in Japanese journalism

Aziza KHALILOVA¹

University of World Economy and Diplomacy

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023
Received in revised form
15 April 2023
Accepted 25 April 2023
Available online
15 May 2023

Keywords:

Japanese journalism,
recreation,
yomihon,
gazoku,
anthology,
war epic.

ABSTRACT

This article explores the path of formation and development of Japanese journalism of the Edo, Meiji and Showa periods based on historical, social, political, cultural and educational factors. The tendency of formation and development of Japanese journalism in the context of Japanese literature is shown, and scientific and theoretical conclusions are drawn. Besides, the features of cultural, educational and recreational activities in Japanese journalism are analyzed. The observations and studies presented in the article show that the artistic and aesthetic diversity that arose as a result of the connection between the formation of Japanese journalism and Japanese literature was transferred to the media. It also analyzes the leadership of Japanese journalism in promoting national values and providing information related to knowledge.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss3/S-pp160-168>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Адабиёт – япон журналистикасида маърифат ҳамда рекреациянинг асоси

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

япон журналистикаси,
рекреация,
ёмихон,
газоку,
антология,
ҳарбий эпопеялар.

Мазкур мақолада Эдо, Мейдзи ва Шёва даврига оид япон журналистикасининг тарихий, ижтимоий, сиёсий, маданий-маърифий омиллар асосида шаклланиш ва тараққиёт йўли тадқиқ этилган. Япония журналистикасида шаклланиш ва ривожланиш тенденцияси япон адабиёти контекстида таҳлил қилиниб, илмий-назарий хулосалар чиқарилган. Ўз ўрнида маданий-маърифий ва рекреативликнинг япон журналистикасида уйғунликда намоён бўлиш хусусиятларини аниқланган. Мақолада келтирилган

¹ Doctor of Philology (PhD), Senior Lecturer, University of World Economy and Diplomacy. E-mail: axalilova@uwed.uz

кузатувлар ва изланишлар япон журналистикаси шаклланишининг япон адабиёти билан боғлиқлиги натижасида юзага келган бадий-эстетик хилма-хиллик ОАВга кўчганлиги кўрсатади. Шунингдек, япон журналистикасида асосан миллий қадриятларни тарғиб қилиш, билимга хос ахборот етказишда етакчилик қилишига доир таҳлиллар келтирилган.

Литература – основа просвещения и рекреации в японской журналистике

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

японская журналистика,
рекреация,
ёмихон,
газоку,
антология,
военный эпос.

В данной статье исследуется путь становления и развития японской журналистики периодов Эдо, Мэйдзи и Сёва на основе исторических, социальных, политических, культурных и образовательных факторов. Выявлена тенденция становления и развития японской журналистики в контексте японской литературы, сделаны научно-теоретические выводы. Кроме того, анализируются особенности культурно-просветительской и рекреационной деятельности в японской журналистике. Наблюдения и исследования, представленные в статье, показывают, что художественно-эстетическое многообразие, возникшее в результате становления связи японской журналистики и японской литературы, было перенесено в средства массовой информации. Также проводится анализ лидерства японской журналистики в продвижении национальных ценностей и предоставлении информации, относящейся к знаниям.

Япония журналистикаси маданият ва рекреатив функцияларининг дастлабки назарий фундаментал асоси халқ оғзаки публицистикаси ҳамда ёзма адабиёти ҳисобланади. Бошқа Осиё халқлари каби Япония аҳолисининг маданияти, унинг публицистикаси ҳамда журналистикасидаги маърифат ва рекреативлик, энг аввало, умуминсоний ҳамда япон миллий қадриятларини ўзида мужассамлаштирган халқ оғзаки ижоди, ёзма адабиёт, публицистика ва матбуотда ўз аксини топади.

Журналистиканинг маърифат ва рекреативлик функциялари айнан шу асосларга бориб тақалади. Ушбу қонуниятсиз японларнинг миллий характери ва уларнинг журналистикасини англаб бўлмади. Айнан шу манбалар Япониянинг бугунги адабиёти ҳамда журналистиканинг фаолият тенденцияларини белгилаб беради.

Милоднинг дастлабки асрларида бугунги Япония ҳудудида халқ оғзаки ижоди ва мифология кенг ривожланган. Ўша вақтда Японияга буддавийлик ҳали тарқалмаган бўлиб, бу жараён биринчи минг йилликнинг ўрталарида содир бўлган. Япон тилида ёзилган биринчи манба “Кодзика” 712 йилда [7. С. 122] битилган. 759 йилда эса “Манъёсю” деган биринчи шеърий антология тузилган. Бу машҳур адабий манбага 4,5 мингдан ортиқ асарлар жамланган [7. С. 124]. VII–VII асрларда фольклор анъаналари авж олди. Бу даврда яратилган новеллалар адабиёти моногатаи термини билан кенг япон жамоатчилигига танилди.

X–XI асрлар Япония адабиёти ва публицистикаси, маданияти ва маърифатининг кейинги тараққиётига кучли таъсир кўрсатган сарой адабиёти ривожланиши даври бўлди. Никки деб ном олган, кундаликлар ҳамда хатларга асосланган адабиёт вужудга келди. “Генжи-моногатари” – Япония классик адабиётининг энг ёрқин намояндаси Мурасаки Шикибу [7. С. 129]. эди. Худди шу даврда дзуйхицу (публицистик эссе) ривожланди.

XII–XVI асрларда мамлакатда ҳарбийлар (самурайлар) устуворлик қилди, сетсува (аскар йўли) ҳамда гунки моногатари (ҳарбий эпопеялар) [10] вужудга келди. Япон маданиятига жиддий таъсир кўрсатган конфуцийлик таълимоти ривожланди. Японларнинг турмуш тарзи акс этган эртаклар, латифалар ва тарихий хроникалар жамланган сецува тўпламлари пайдо бўлди. XIII–XIV асрларда жанрий хусусиятлари тўла шаклланган катаримоно жанри ҳам кейинги даврлар адабиёти ва публицистикасига ўз таъсирини кўрсатди. Ўша давр адабиёти жараёнида япон адабиётининг барча босқичларида кенг ривож топган танка шеърияти кенг оммалашган бўлиб, унда инсон қисмати, севги, ҳижрон, табиат каби мавзулар тараннум этилган.

XIV–XV асрларда ренга (жўр бўлиб айтиладиган аскар шеърлари) жанри авж олди. Оддий халқ ҳаёти XV–XVI асрларда пайдо бўлган отогидзоси публицистик жанрида ўз аксини топди. Асарларнинг аксариятида аниқ бир муаллиф йўқ эди. Аслида, бу жамоавий турмуш тарзида яшаётган шарқликларга хос анъана. Худди шу асрларда инсон меҳнатини улуғлайдиган коута – қисқа публицистик шеърлар тарқалди.

XVII–XIX асрлар япон адабиёти ва публицистикасида демократик тенденциялар босқичи бўлди. Канадзоши (仮名草子) йўналишидаги ҳикоялар, илк бор бу стилда Футо Мидзутани қалам тебрата бошлаган. Дидактик ва гедонистик, яъни маърифат ва рекреативлик руҳида ёзилган асарлар бўлиб, уларнинг асосий қаҳрамонлари самурайлар ва шаҳарликлар бўлган.

1776 йилда мамлакатда ёмихон санъат тури шаклланди. Ёмихонда “ga” – мумтоз миллий санъат ҳамда “zoku” – замонавий маданият уйғунлаштирилган. Ўша давр ижодкорлари ўз асарларида ga-zoku уйғунлигига амал қилишган. Эдо даврида шаклланган ga-zokунинг бир тури gesaku – 戯作 (енгил ҳикоялар) жанри бўлиб, унинг пайдо бўлишига цензурага қарши кураш ҳамда халққа ҳақиқатни етказиш мақсади туртки бўлган. Шунингдек, кейинчалик мазкур кўринишда туркум жанрлар ривожланди. Булар:

– шаребон (洒落本) – кўнгилочар ҳикоялар, турли ўйин-кулгу уюштириладиган масканларидаги таассуротлар ҳақида ярим варақа шаклида битилган матн ва сурат кўринишидаги асар (асосан гейшалар ҳаёти ва улар билан боғлиқ воқеалар ёритилган);

– кусазоуши (草双紙) – қисқа сатирик ҳикоялар, унинг акахон (赤本) – болалар, курамото (黒本) – ўсмирлар, аомото (青本) – аёллар, мўлжалланган, кибёуши (黄表紙) – катталар ҳаётига бағишланган мавзуларда яратилган турлари мавжуд;

– коккейбон (滑稽本) – кулгили ҳикоялар, дастлабки комикслар. Улар оғзаки услубда ёзилганлиги билан бошқа жанрлардан фарқланган. Унда ҳис-туйғу, ҳаяжон, товушларни ифодаловчи тақлид сўзлардан ҳам кенг фойдаланилган;

– гоукан (合巻) – самурайлар ҳақидаги ҳикоялар. Уларда мардлик, жанговарлик ғоялари тараннум этилган;

– ёмихон (読み本) ҳамда нинжоубон (人情本) – севги-муҳаббат ҳикояларининг нозик туйғулари, покиза муҳаббатлари тасвирланиб, севгига эришиш йўлидаги машаққатлар, турли тўсиқлар таъсирчан ифодаланган. Рютеи Танехиконинг қаламига мансуб 1832 йилда яратилган севги ҳикояси ўз даврида жуда машхур бўлган.

XVII аср япон шеърлятида пайдо бўлган хокку жанри миллий адабиёт ва публицистикада 200 йил ҳукмронлик қилди. Ушбу жанрда ижод қилган Мацуо Басё япон адабиётига ўз услуби билан кириб келди.

XVIII–XIX асрларда авж олган кусадзоси (бошқача номи гокан) севги, қаҳрамонлик ва насиҳатомуз руҳда ёзилган расмли ҳикоялар бўлиб, улар ксилография усулида чоп этилар эди. XVIII аср кёканинг олтин даври деб ном олди (кёка – шаҳар аҳолиси ҳақидаги ҳазиломуз ва сатирик публицистик шеърлар). 1783 йилда бир нечта “10000 йиллик кёкалар тўпламлари” нашр қилинди. Кёкалар пародия, ҳажв ва экспромтлар сифатида узоқ вақт япон адабиёти, публицистикаси ва журналистикасига таъсир этиб келди.

XIX асрда хорижий адабиётнинг мумтоз намуналарини япон тилига таржима қилиш анъанаси шаклланди. Япония маданий ҳаёти, адабиёти ва публицистиканинг энг муҳим масалаларидан бири шундан иборатки, Европанинг маърифат даври ғоялари ва асарлари япон адабиётига кириб келиши билан устувор аҳамият касб этмади. Миллий адабиёт ва публицистика японлар маданиятида етакчилик ролини сақлаб қолди. Ўша вақтларда вужудга келган бу жуда муҳим тенденция ҳозир ҳам давом этмоқда. Ўз маънавиятини сақлаб туриш мақсадида японлар, аслида, “ёпиқ миллий-маданий худуд”ни ташкил этган, десак муболаға бўлмайди. Бу японлар миллий спецификасининг характерли хусусиятидир.

Европа адабиёти, публицистикаси ва журналистикаси таъсирида XX асрнинг 20-йилларида Япония адабиёти ва медиаларига жиддий равишда реализм тенденциялари кириб келди. Бу ҳаракат синдзенсюги номини олди. У француз ёзувчиси ва публицисти Эмил Золянинг ижодига асосланган эди. Жиддий публицистик танқид билан самарали равишда Симадзаки Тосон, Куникида Доппо, Тамая Катай, Нацумэ Сосеки ва бошқалар шуғулланган. Бу жараён Япония журналистиканинг кейинги босқичларига жиддий таъсир кўрсатди. Синдзенсюги яна бир жанрни юзага келтирди, яъни “ватакуси сёсецу” деб ном олган публицистик эссе шаклидаги беллетристика XX асрнинг биринчи ярмида Япония матбуоти ва радиоси мазмунини белгилаб берди. XX асрнинг 20–30-йиллари япон адабиёти, публицистикаси ва матбуоти неоромантизм, неогуманизм ва неореализм шиорлари остида ўтди. Арисима Такзонинг “Бир аёл қисмати” романи миллий беллетристика ва публицистиканинг энг машхур асарларидан бири эди. “Дилдаги гаплар” деб номланган публицистик мақоласида муаллиф миллий жамиятни ислоҳ қилиш зарурлиги масаласини кўндаланг қўйди. Мимото Юрико публицистикаси ҳам мамлакатнинг миллий ижтимоий ҳаётига ёрқин саҳифа бўлиб кирди. Яна бир публицист Ёкомицу Риити модернистик оқимни бошқарди.

Иккинчи жаҳон урушидан кейин танқидчи ва публицист Курахара Корэхито янги демократик публицистика ҳамда матбуотга асос солиш учун олиб борилган ҳаракатнинг асосчиларидан эди. 1945 йилнинг декабрь ойида “Синнихон

бунгаккай” (“Янги адабиёт жамияти”)га асос солинди. Бир қатор публицистлар, жумладан, Оока Сёхай, Ноа Хироси, Эндо Сюсаки ва бошқалар урушдан кейин авж олиб бораётган миллий милитаризмга қарши чиқдилар. 1950–196-йиллардан Япония публицистикаси ва медиаларида оммавий маданият тарқала бошлади. Бу оқим бугунги кунга келиб, катта кучга айланди.

Оммавий маданият тарғиботи Япониянинг миллий бадиий адабиётида бошланган бўлса-да, тез орада медиаларга кўчиб, матбуот саҳифалари, радио ва телевидение эфири, кейинчалик эса интернет сайтларида хукмронлик қила бошлади.

Шундай қилиб, XX асрнинг иккинчи ярмида маданият билан маънавий рекреативлик ўртасида мувозанат бузилди, тарғибот қилинаётган кадрятлар эса гедонистик кайфиятлар томон оғиб кетди. Япон ОАВ маълум даражада оммавий онгни манипуляция қилиш билан шуғуллана бошлади.

Маълумки, медиалар орқали тарғибот қилинаётган оммавий маданиятни ҳаракатлантирувчи асосий куч бозордир. Медиалар бозорида шов-шувлар, сенсация ва фавқулудда воқеаларга талаб катта. Буларнинг ҳаммаси ҳақиқий маданиятга тўғри келмаса-да, оммавий психологияга мос ва ахборот бозорида яхши товар ҳисобланади. Японияда оммавий маданиятнинг тез тарқалиб кетишига мамлакатнинг Иккинчи жаҳон урушидан кейинги мағлубияти ҳам сабаб бўлди. Чунки оммавий маданият одамларга пессимистик фикрлашдан йироқлашишга ёрдам берди.

Замонавий япон адабиёти, публицистикаси ва матбуотида реализм, модернизм, постмодернизм ўзаро узвийлашиб, алоҳида аҳамият касб этмоқда. Япониянинг ижтимоий муаммолари Гомикава Дзюмпей ва Исикава Тацудзо томонидан ёритилиб, “Хросима публицистикаси” деб ном олган ижтимоий оқимига Ибусэ Масудзи ва Хотта Ёсиэ етакчилик қилишмоқда.

Бугунги кунда Япония замонавий ахборот тизими ҳақида сўз борар экан, аввало, кунчиқар мамлакатда ОАВнинг шаклланиши ва ривожланиш тарихи ҳақида тўхталиш жоиз. Япония ОАВ шаклланиши япон матбуотининг юзага келиши билан бошланган. Мутахассислар бу мамлакатда ОАВнинг энг муҳим, ўзига хос жиҳатлари сифатида ахборотларнинг холислиги, тезкорлиги ва юқори ададда чиқишини эътироф этади.

1923 йилда Миссоури Университети хабарномасининг 10-сонидан нашр этилган профессор Франк Ли Мартиннинг “Япония журналистикаси” мақоласида кунчиқар мамлакатда журналистиканинг дастлабки кўринишлари 1045 йилдан намён бўлганлиги ҳақида илмий асослар келтирилган. “Илк япон журналисти Минамото Такакунининг иккита китоби – “Конжаку Моногатари” (Янги ва эски ҳикоялар) ҳамда “Ужишуе моногатари” (Ужидаги воқеалар) сақланган. Журналист Киото яқинида жойлашган Ужи қишлоғида истиқомат қилган. Киото қадимдан меҳмонларга бой шаҳар бўлганлиги, турли мамлакатлардан ташриф буюрган сайёҳларнинг кўплиги боис Такакуни уларнинг юз бераётган ҳодисалар ҳақидаги хотираларини тўплаб, ўз нашрларида умумлаштирган” [5. С. 10].

Японияга ксилография олиб кирилгунга қадар гравюралардан кенг фойдаланилган. Гравюра – “укиё-э” 1660 йил Японияда Эдо даврида юзага келиб, матн ва сурат кўринишида бўлган. Ундан эълон ва рекламада кенг фойдаланилган. Аҳолининг аксарият қисми саводсиз бўлгани боис гравюралар оддий омма учун

асосий ахборот манбаига айланди. Уларда сўнгги янгиликлар, об-ҳавода кутилаётган ўзгаришлар акс эттирилган. Буларни рекреативликнинг дастлабки кўринишлари сифатида эътироф этиш мумкин.

Кунчиқар мамлакатда илк газета – “Каварабан” (Kawara-ban)да нашр этилган аҳоли учун мўлжалланган ахборотлар ғоятда ноёб ва қизиқарли бўлиб, жамиятда янги медиа-рекреативлик ҳодисасининг пайдо бўлишига замин ҳозирлади. “Каварабан” 1619 йилда Осакада чиқа бошлаган [7. С. 265]. Мазкур газета XV асрда Германияда нашр этилган “Флугблат” (Flugblatt)га ўхшаш бўлиб, унинг ҳар бир сони аниқ бир мавзу ёки воқеликка бағишланган. Газетанинг илк саҳифасига қўйилган катта сарлавҳа муштарийларни ўзига жалб этган. Ушбу газетанинг матнлари дастлаб лойга ўйилиб, куйдирилган, сўнг керакли ҳажм ва ададдаги газета нусхаси олинган [6. С. 15].

1868 йилда Японияда XII асрдан бошлаб ҳукмронлик қилаётган ҳарбий-маъмурий тизим – Сёгунат барҳам топди. Ҳокимият 16 ёшли император Муцхито (Мейдзи) қўлига ўтиб, “*Мейдзи реставрацияси*” номини олган император ҳокимиятини қайта тиклаш юз берди. Шу даврдан бошлаб Иккинчи жаҳон урушигача тубдан ўзгаришлар юз бериб, бир қатор фойдали ислохотлар амалга оширилди. Японияликлар ташқаридан бошқаларнинг аралашувисиз, хорижий тажрибаларни жалб қилиш йўли билан, мавжуд анъаналар ва миллий турмуш тарзини тубдан бузмасдан, сиёсий ва ҳуқуқий меъёрлар соҳасида, фуқароларнинг эркинлигини таъминлаш, таълим-тарбия ва маданият доирасида янгиликлар киритишга муваффақ бўлишди. Бу ҳолат иқтисодий ривожланиш суръатлари ўсиши, ишлаб чиқаришнинг усул ва қоидалари янгиланишига имкон берди.

Мамлакатда конституцион монархия барпо қилиниб, катта имтиёзларга эришган император қонунчилик ташаббусига эга бўлди. Парламент (1890 йилдан бошлаб) сайланиб, расмий равишда демократик ва фуқаролик ҳуқуқлари эълон қилинди. Капитализм ва миллий тадбиркорликнинг тез тараққий этиши, ишчилар ҳаракатининг илк ривожини ва касаба союзларининг пайдо бўлиши учун эшик очилди. Шу билан бирга, патерналистик анъаналар эъзозланиб, меҳнат ва сармоянинг уйғунлиги асосида ишбилармонлар билан ишчилар ўртасида бевосита алоқалар ўрнатилди. Шундай қилиб, XIX аср охири – XX аср бошларида япон капитализмининг асосий белгилари шаклланди. XX асрнинг бошларидан эса япон капитали энг йирик мамлакатлар билан бемалол рақобатга киришди [1. С. 43]. Япония тарихида катта аҳамиятга эга бўлган, сиёсий, иқтисодий, маданий ҳамда ҳарбий жиҳатдан кўплаб реформалар амалга оширилган даврлардан бири Мейдзи давридир (1868–1912). Ушбу вақтда таълим тизимида ҳам катта реформалар юз бериб, улар аҳолининг саводхонлик даражаси ошишига олиб келди.

Замонавий Япония матбуотига айнан Мейдзи даврида асос солинган, десак муболаға бўлмайди. Бу даврда нашр этилган дастлабки газеталар шуниси билан эътиборлики, улар фақатгина хорижий газеталардан таржима қилинган. “Бавария шимбун”, “Шимбунши”, “Сэйодзасси”, “Тюттайшимбун”, “Коко шимбун” кабиларни “Каварабан”дан кейин ташкил этилган нашрлар сафига қўшиш мумкин. 1865–1868 йилларга келиб, Японияда ҳажми унча катта бўлмаган газеталар пайдо бўла бошлади.

Мейдзи инқилоби Япония ижтимоий ҳаётига ҳал қилувчи таъсир ўтказди. Инқилобдан кейинги биринчи ўн йиллик ёки Мейдзи вақтининг бошланиши “*Маърифатпарварлик даври*” деб аталди. 1873 йилда маърифатпарварликнинг

“Мейдзининг олтинчи йили жамияти” – *Мейрокуся* деб аталган ташкилот вужудга келди. Унга мамлакатнинг ўнта энг йирик сиёсий ва жамоат арбоблари кирган бўлиб, уларнинг еттитаси Европанинг тараққий этган мамлакатларида таълим олишган. Улар қаторида Мори Аринори, Нисумура Сигэки, Фукудзава Юкити, Ниси Аманэ, Като Хироюки ва бошқалар бор эди. “Мейрокуся дзасин” деган журнал нашр этила бошлади.

“Мейрокуся” мафкураси назариётчилари бозор иқтисодиётига доир бўлган озодлик – сўз ва фикр эркинлиги, матбуот озодлиги, қийноқларни бекор қилиш ва савдо-сотиқ эркинлигини ёқлаб чиқишди [1. С. 44].

Замонавий халқаро стандартларга мос келувчи дастлабки газета 1861 йилда англиялик тадбиркор А.Б. Хансфорд томонидан Йокохамада нашр этилган бўлиб, унинг номи “Japan Herald” бўлган. Бунга қадар япон тилида мавжуд барча газеталар ксилография усули ва япон қоғозида нашр этилган. Япон тилидаги илк кундалик газета “Yokohama mainichi shinbun” 1869 йилда, баъзи манбаларда 1870 йилда чоп этилгани қайд этилган. Бу газета босма терма ҳарфларда чиққан. Илк кундалик газеталар сифатида 1871 йилда “Japanese daily” ҳамда 1872 йилда чиқа бошлаган “Nichi nichu shinbun”ларни мисол келтириш мумкин. Шундан сўнг маърифат ва рекреативликни ўзида акс эттирган матбуот жамиятнинг таркибий қисмига айланди.

1880 йилларга келиб, газеталарнинг ижтимоий ҳаётдаги мавқеи ошиб, мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий жараёнларига ўз таъсирини кўрсата бошлади. Аммо, шунга қарамай, 1945 йилга қадар Японияда ҳукумат томонидан қаттиқ цензуранинг мавжудлиги кўпгина газеталарнинг тазйиқ остида фаолият юритишига сабаб бўлди. 1881 йилдан бошлаб сиёсий ҳаётдаги ўзгаришлар матбуотга ҳам ўз таъсирини ўтказди. Партиялар ташкил этилиб, улар ўртасида рақобат муҳити ривожланди, натижада матбуотга бўлган талаб ва эҳтиёж орта бошлади. Шунда етакчи партияларнинг ўз нашрлари ташкил этилиб, ҳукумат журналистларнинг фаолият олиб бориши учун зарур шароит яратиб беришга ҳаракат қилди.

1887 йилда матбуот эркинлиги ҳақидаги янги қонун кучга кирди. Бундан ташқари, ундан аввал вилоят губернатори ўзига маъқул бўлмаган газетани ёпиши ёки унинг тиражини қисқартириши мумкин бўлган бўлса, янги қонунга мувофиқ, бу фақат Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга ошириладиган бўлди [4. С. 75]. Миллий нашрга айланган “Асахи” 1879 йил 25 январдан чоп этила бошланган. Шунингдек, Японияда шу йилларда “График” (1881 йил 18 июндан) номли инглиз тилидаги газета нашр этилган.

Мейдзи қайта қуриш даврида бу каби нашриётлар кенг ёйилди. Бироқ ўша пайтдаги газеталарда фақатгина сиёсий шарҳларгина ёритиларди ва уларга сиёсий партиялар ҳомийлик қиларди.

1890 йилларда нашрлар сиёсий партиялар ҳомийлигидан озод бўла бошлади. Юкити Фукузава томонидан нашр қилинган “Жижин Шинпо” каби янги турдаги газетада нафақат маҳаллий, балки хорижий янгиликлар ҳам ёритилди. Шунингдек, унда ўқувчилар эътиборини тортиш мақсадида турли хил романлардан парчалар ҳам чоп этила бошлади. Бу рекреативликнинг жиддий аломатларидан эди. Шунини қайд этиш керакки, бу каби газеталарнинг ёйилиши натижасида романлар мутолааси одат тусига айланди. Романларнинг кундалик

газеталарда нашр этилиши газеталар обрўйи ҳамда оммабоплигининг асосини белгилаб берди. Шундай қилиб, япон миллий анъаналарига хос маърифат йўналиши рекреативлик билан бирга қадам ташлади.

Японияда бошқа Шарқ мамлакатлари каби эстетик адабиёт ва бадий ижоднинг обрўйи доимо юқори бўлган. Японлар биринчилар қаторида бу муносабатни, аниқроғи, меҳрни газета саҳифаларига кўчирди. Замонавий япон рекреатив журналистикасининг илдизлари айнан шундан бошланди.

Газеталарнинг оммабоплиги ёзувчиларнинг жамиятдаги мавқеига боғлиқ эди. Газеталарда парчалари бериб бориладиган романлар оммага тез тарқалди ва аҳоли орасида саводдилар кўпайди. Натижада истеъдодли ёзувчилар имконияти тобора кенгайиб борди. Улар юқори мартабага эришибгина қолмай, балки мўмайгина даромадга ҳам эга бўлишди. Бу даврда ёзувчилар газета орқалигина ўзларини кўпроқ намоёни қила бошлашди.

1890 йилларда комик ҳикоянавис Энчо Санютеи “нинжо-ханаши”, яъни кулгили ҳикоялари орқали Токиода омmani ўзига жалб эта олди. У руҳлар кўринишида ҳаётнинг ахлоқий манзарасини яратди. Энчо шухрат чўққисига эришгунга қадар Японияда стенография усули ривожланган эди. Унинг ташаббуси билан ҳикоя айтиш ва стенография каби анъанавий санъатлар бирлашди ҳамда оғзаки услубдан босма услубга ўтилди. Натижада кўплаб нусхаларда янги нашрлар яратилди. Шундай қилиб, Энчо нафақат бадий адабиётда янги жанрга асос солди, балки матбуот ривожига ҳам ўз ҳиссасини қўшди. Бадий меросни оммага етказиш, аҳоли орасида саводдилар сонини ошириш мақсадида газета саҳифаларида романлар, ҳикоялар ва ҳажвий ҳикоялардан парчалар нашр этила бошланди.

Юқорида келтирилган фактлар нафақат босма услубдаги ўзгаришларга сабаб бўлди, балки замонавий япон адабиётида ҳам чуқур из қолдирди. 1890 йилларда ёзувчи Шимеи Футабатаэ (Shimei Futabatei) роман жанрининг ёзилиш услубига эътироз билдирди. Бу даврда яратилаётган романлар ҳар кунги сўзлашув нутқидан бадий услубдаги қадимги мураккаб япон тилига асосланган эди. Ғарбнинг натуралистик қарашлари билан озикланган ёзувчи Футабатаэни бу каби жанрлар умуман қониқтирмас эди. Биринчи марта Футабатаэ билан бу масалани муҳокама қилган Шоё Тсубочи (Shoyo Tsubouchi) унга Энчо услубидан фойдаланишни таклиф қилди. Футабатаэ ёзган биринчи асар сўзлашув бадий услубни уйғунлаштирган “Укигумо” (“Сузиб юрган булут”) новелласи эди. Оғзаки услубни ёзма услубга айлантирган, соддалиги билан ҳаммани жалб этган бадий услубга Энчо томонидан асос солинган. Бундай роман ҳамда ҳикоялар ўша пайтдаги газета нашрларининг асосий қисмини эгаллаган [3. С. 10]. Шулардан бири Футабатаэнинг “Укигумо” (“Сузиб юрган булут”) новелласи бўлган.

1910 йилларда “Коданша” нашриёти асосчиси Сеижи Нома икки хил услубни бирлаштириш орқали халқ новеллаларининг олтин асрини бошлаб берди. Нома талабалик даврларида профессор ҳамда машҳур сиёсатчиларнинг маъруза ва чиқишларига қизиқар, уларни мунтазам кузатиб борарди. Токио университетиди ишлаб юрган кезларида унда профессор ва сиёсатчиларнинг овозларини ёзиб олиш ва нашр қилиш ғояси туғилди. Натижада у ўз нашриётига асос солди.

Нома 1919 йилда “Кинг” деб номланган журнал чиқара бошлади ва унинг адади 500 000 га етди. У асос солинган “Коданша” нашриёти бугунги кунда йирик нашриёт компаниясига айланган. Унда 1000 нафардан ортиқ ишчи меҳнат қилади. Нашриётда ёшлар ва кексаларга мўлжалланган 20 та турли хил газеталар чоп этилади.

Япония матбуоти ривожланишидаги кейинги босқич Биринчи жаҳон уруши даврига тўғри келади. Мазкур вақтдаги нашрларда цензуранинг кучайиши кузатилади.

1930–1945 йиллар оралиғида бўлиб ўтган Япония – Хитой уруши туфайли икки мамлакат ўртасида кучли зиддият пайдо бўлди. Натижада ўзаро низолар матбуотда акс эта бошлади. Матбуотда Хитой халқи ва давлатини камситувчи мақолалар чоп этилди. Шунингдек, Хитой матбуотида ҳам шундай вазият кузатилди. Мазкур ҳолат ўртадаги вазиятни янада чигаллаштираётган эди. Шу сабабли 1946 йилда Япония ҳукумати томонидан “Нашриётчилар ва муҳаррирлар ассоциацияси” [8. С. 102] ташкил этилди. Бу уюшманинг асосий вазифаси матбуотни ривожлантириш ва унда чоп этиладиган нашрларни мунтазам кузатиб бориш эди. Шу тариқа ассоциация қабул қилган биринчи норма – бу хитойликлар ва шу жумладан, барча халқларни камситишга барҳам беришдан иборат эди. 1985 йилда ушбу этика нормасига қўшимча сифатида шахсларни камситиш ва ажратишга оид материаллар чоп этмаслик каби мажбурият ҳам қўшилди. Бугунги кунда ушбу норма бир неча бўлимдан иборат бўлиб, унда урушни ёритишда журналист амал қилиши шарт бўлган, сиёсий вазият ҳамда фавқулодда ҳолатларда журналист учун белгилаб қўйилган нормалар ўз ифодасини топган.

Япон адабиётида бадий ижоднинг иллюстрацион шаклда қоғозга кўчиши, ёмихонларнинг кенг тарқалиши, мазкур давр публицистикаси тематикасининг ранг-баранглиги, Шимеи Футабатаэ, Энчо Санютеи, Шоё Тсубочи каби ёзувчиларнинг кундалик нашрларида ўз ижод намунаси билан чиқишлари япон ОАВда рекреациянинг дастлабки шаклларига ёрқин мисол бўла олади. Кейинги тараққиёт босқичида телевидение шаклланиши натижасида материалларнинг адабий муҳит, адабий мезонлардан бирмунча йироқлашиши, ўзгариши, рекреациянинг кучайиб кетиш тенденцияси кузатилди. Бироқ анъанавий қадриятлар ва маданиятга таянган “*ga-zoku*” уйғунлигига амал қилишининг гувоҳи бўлишимиз мумкин.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ:

1. Аҳмедова М.А. Япон фалсафаси. – Т.: ТДШИ, 2007.
2. Васильев А.С. История Востока. 2-ж. – М., 1988.
3. Katja Valaskivi. Mapping Media and Communication Research. – Japan.: Communication Research Center, University of Helsinki, 2007.
4. Мўминова Ф.И. Журналистика стран Азии. – Ташкент: Университет, 2003.
5. Франк Ли мартин. The journalism of Japan-Primary Source Edition. –USA, 1923.
6. Шиниши Ито. Historical development of Media system in Japan. – Paris: Unesco, 1979.
7. Энциклопедия. The Cambridge Encyclopedia of Japan, USA: Cambridge University.
8. Учигава Ё., Арай Наюки. Journalism of Japan. – Osaka: Yoshikaku, 1983.
9. <https://kareinaruyakusaihan.com/2021/05/15/post-330/>